

RAJKO BRANK

SLEDOVI NASIPOV POZNOANTIČNIH OBRAMBNIH ZAPOR PRI NOVI OSELICI

Rimljani so za obrambo Italije pred vdori iz Ilirika na mejnem prostoru Julijskih Alp od Čedadada pa do Kvarnerja gradili že od 1. stoletja dalje zaporne zidove, preže in trdnjave. Ko je obrambni razvoj v 5. stoletju dosegel višek, so bile trdnjave in dolinske zapore med njimi povsod, kjer je vodila čez ta prostor cesta ali pot, skratka, tam, kjer je bil možen prehod iz Ilirika v Italijo. Ta sektor Alp je najnižji in najlažje prehodni in je bil zato cilj panonskih, zakarpatskih in germanskih plemen pri vdorih v Italijo.

Po virih iz bližnje preteklosti naj bi bil del teh vzhodnoalpskih poznoantičnih zapor tudi na zahodni meji loškega ozemlja, na prehodu iz Poljanske doline proti Primorski. Prvi na kratko omenja zaporo že Dimitz 1874, ko pravi, da se najdejo posamezni deli utrdbenih zidov (Schanzmauer) na prehodu med Cerknim in Poljanami pri Loki na višinah pri Novi Oselici.¹

Simon Rutar navaja v Zgodovini Tolminskega, da se vidijo na novooseliških hribih posamezni ostanki rimskih trdnjav, med Cerknim in Poljanami. Ljudstvo pravi vsem tem zidnam »šance« in trdi, da so bile sezidane proti Turkom, ker da ne pozna hujšega sovražnika.² Franc Pokorn povzema po Dimitzu: Tudi iz rimskih časov so se ohranila znamenja na loškem svetu. Ta so rimski brambeni zidovi po višinah, kakor pri Novi Oselici in drugod, katerih sled se

Sledovi nasipa z Vrh Slamovja na Trševje

Sledovi nasipa po pobočju Ojkalce pri Slamovju

Sledovi nasipa na sedlu pri Veharšah

Sledovi nasipa na Trševju

zaznava še dandanes.³ Tudi Premerstein in Rutar omenjata rimsko utrdbo.⁴ J. Ciperle pa istega leta označuje šance na griču med Staro in Novo Oselico kot ostanke gradišča.⁵

Bistveno konkretnije podatke podaja A. Puschi: Na ravnino Aquileie (Oglej) se je moglo spuščati tudi po dolini Idrije, v katero so napravili (Rimljani) dve cesti, eno speljano iz Nauporta (Vrhnika) in drugo iz Lack (Loka) skoci Circhino (Cerkno)... drugo je zapiral nasip, katerega ostanki se v razdalji skoraj treh kilometrov opazijo blizu Neu-Asslitz (Nova Oselica).⁶ In ponovno naslednje leto: Prehod pri Neuosslitz, ki odpira pot od Lack skozi Polland v Circhino, od koder se vzdolž Idrije pridruži Soči, je bil zaprt z nasipom, ki je še viden v razdalji skoraj treh kilometrov.⁷

V starem Krajevnem leksikonu je pri Novi Oselici v Poljanski dolini navedba: Po višinah pri Novi Oselici je potekal rimski obrambni zid med Italijo in Panonijo (šance). Sledovi so še vidni.⁸ P. Blaznik omenja, da je ohranjeno ledinsko ime Šance za hrib pri kmetu Črtancu v Podjelovem Brdu.⁹ B. Saria pa pravi, da so Rimljani zaprli dohod v zgornjo Soško dolino z zaporo pri Novi Oselici.¹⁰ Blaznik ponovno navaja, da naletimo pri Novi Oselici na zaporne utrdbe, ki dokazujejo, da je bil tod razvit promet že v predсловenski dobi.¹¹ A. Degrassi omenja, da je tudi zapora pri Novi Oselici zapirala neko pot, prihajajočo iz doline Save.¹² Isto navaja J. Šašel.¹³ Po J. Jeramu naj bi bili ostanki utrdb na Vrhovčevem vrhu v zvezi z manjšo rimsko vojaško postojanko v Cerknem.¹⁴

Kljub naštetim številnim virom pa podatkov po dveh rekognosciranjih (1959 in 1969) ni uspelo preveriti na terenu.¹⁵ Ker sem tudi sam sodeloval pri zadnjem terenskem pregledu, sem začel kasneje pregledovati navedene vire.

Glede na vsebino jih je mogoče ločiti na dve skupini, od katerih ena omenja utrdbo, zaporo, šance, druga pa govori o delih zidov ali ostankih nasipov na večji razdalji.

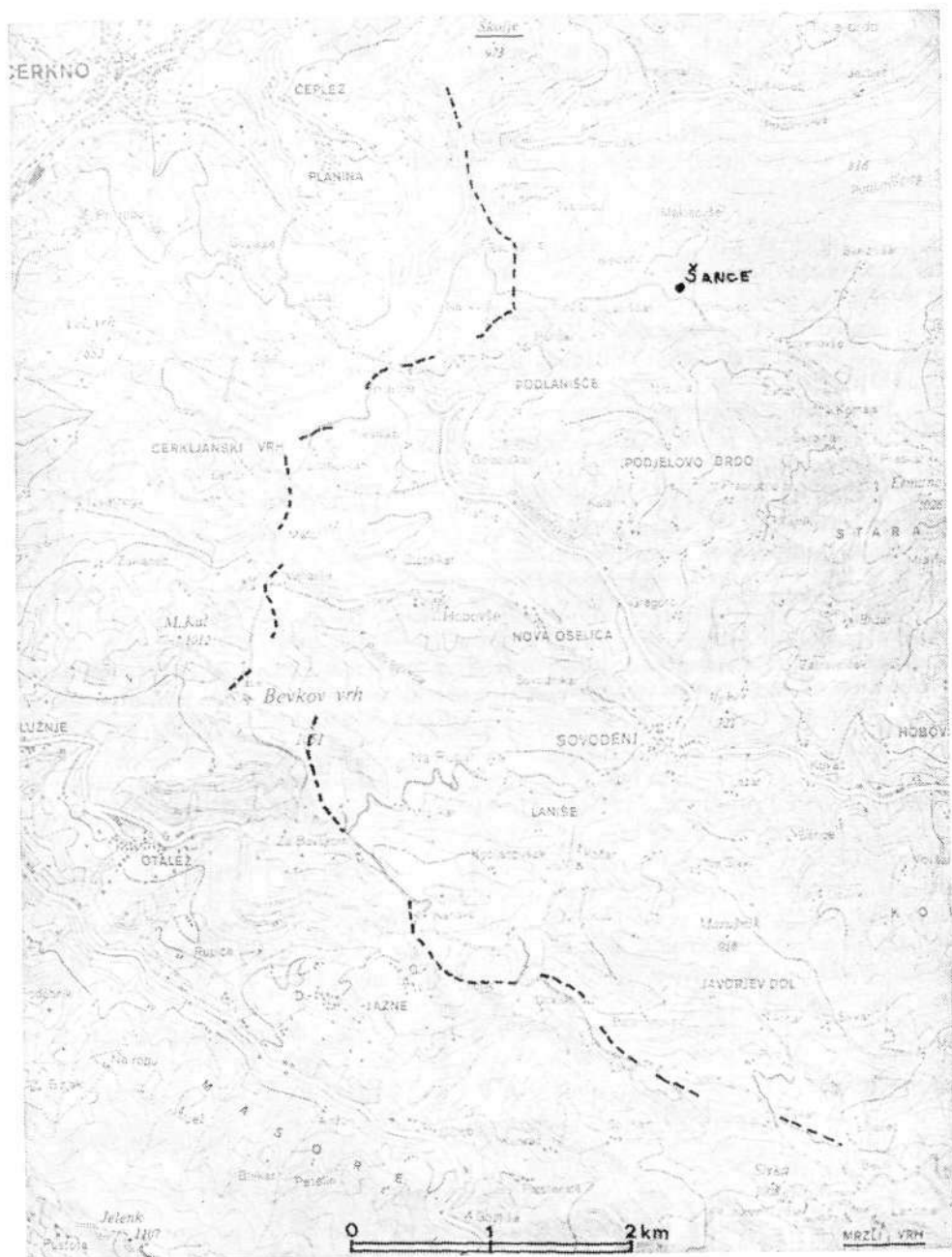
Utrdbo — šance smo pri pregledu 1969 kaj lahko našli na Vrhovčevem griču kota 1047 nad Podjelovim Brdom pri Sovodnju. Šance so okrog 28 m dolg in 23 m širok pravokoten plato, ki leži v smeri vzhod—zahod in ga obdaja okrog 5 m širok in 2,5 do 4 m globok jarek z vhodom na vzhodni strani. Na zahodnih dveh vogalih izstopata iz platoja dva okrogla okopa s premerom okrog 6 metrov. Tako v jarkih kot osrednjem platoju ni videti ruševinskih ostankov. Glede na takšno obliko imamo šance lahko za utrjen topniški bastion iz začetka 19. stoletja.

Vsa prizadevanja za najdbo ostankov nasipa pri Novi Oselici, ki naj bi bili vidni na razdalji skoraj treh kilometrov, pa so ostajala še vedno brezuspešna. Nove možnosti pri tem je predstavljala skica območja zahodne meje Loškega gospostva iz leta 1771, ki jo je objavil P. Blaznik.¹⁶ V tej skici so južno od Škofja v sedlu »Na urate« zarisana vrata in na obe strani proti pobočjema zid ter oznake »Mauer« in »ein Thor«. Blaznik je po tej skici sklepal, da je vrisani zid ostanek zapore, ki so jo zgradili Rimljani. Ledinska imena in situacija iz te skice je bilo še mogoče najti na terenu, medtem ko zidu ni več.¹⁷

Po večkratnem brezuspešnem iskanju ostankov nasipov okrog Nove Oselice in »šanc« so pri ponovnem proučevanju virov o zaporah dale uspešen

Razvodje južno od Bevkovega vrha: z desne Bevkov vrh, Kaludrovski grič, sedlo nad Lanišarjem, Jaški grič, Znojile in pobočje Na Rupah

Potek sledov in ostankov nasipa med Skofjem in Mrzlim vrhom

namig o lokaciji besede Dimitza: »na prehodu... na višinah« in Puschija: »prehod pri Novi Oselici«. Ostanke nasipov je torej treba iskati na prehodih, sedlih in višinah — grebenih v bližini Nove Oselice, a ne pri zaselku. Pri Novi Oselici sta v smeri vzhod—zahod dva prehoda: Vrh Slamovja in Veharše. Že prvi obhod sedla na Slamovju je pokazal, da je domneva pravilna. S severozahoda po pobočju Ojkalce se spušča na sedlo skoraj bolj s spremenjeno vegetacijo kot izrazito konfiguracijo terena viden 1,5—2 m širok pas, ki se nadaljuje proti jugu na Trševje v smeri Veharš. Tudi preko sedla pri Veharšah poteka ponekod prekinjena podobna sled po pobočju Trševja in se nadaljuje po naravnem grebenu v pobočje Bevkovega vrha.

Sledovi in ostanki nasipa so bolj ali manj vidni na sedlih Kladje, Vrata in Vrhulce ter po grebenih, ki jih povezujejo, skratka, po razvodju med Škofjem in Bevkovim vrhom, kar bi odgovarjalo razdalji treh kilometrov po Puschiju.

Južno od Bevkovega vrha je še nekaj sedel, ki omogočajo prehod ob Javorščici navzgor proti zahodu. To so: Rinkova ravan, sedlo nad Lanišarjem, Znojile, Na Rupah in pri Tušarju. Obhod teh prehodov ni bil brezuspešen: preko vseh se po razvodju sledovi nadaljujejo podobno kot na prehodih in grebenih severno od Bevkovega vrha.

Tako je nad domačijo Slabetovih pri Bevkovem vrhu zopet opaziti sledove, ki potekajo od kapelice preko grebena v gozd na jugozahodni strani, kjer je obežna groblja z elipsastim platojem okrog 30 m × 10 m. Tudi vrh kote 1051 je večja groblja, od katere je vidna sled na sever proti gozdu, južno pa se spušča po travnatem pobočju navzdol, kjer je vidna skoraj le kot sprememba vegetacije. Nadaljuje se preko njiv in travnikov ter gozda na Rinkovo ravan v smeri Kaludrovskega griča. Ponovno se pojavijo sledovi kot izrazite groblje po pobočjih sedla nad Lanišarjem in se nato nadaljujejo s presledki proti jugovzhodu po razvodju Jaškega griča proti Znojilam. Tod so ostanki opaznejši, ponekod je videti tudi ostanke zidu. Onstran Znojil je sledi nasipa mogoče opaziti ponovno po razvodju Na Rupah vse do Ocvirka. Preko sedla tod ni izrazitih sledov, pojavijo pa se v gozdu po pobočju proti Likarju, kjer so vidni po robu travnika kot plitev nasip. Ob sami domačiji jih ni opaziti, pač pa ponovno po grebenu proti Štravsovemu gozdu in po grebenu in sedlu nad Tušarjem v Mrzlem vrhu. Pri tem pa na zadnjem prehodu na razvodju ob koncu Javorjevega dola v Jarčjo dolino in Žirovsko kotlino ni nobenih podobnih sledov.

S pričujočim zapisom sem želel predvsem prikazati nahajališča ostankov nasipov, ki jih Puschii omenja v letih 1901 in 1902. Če pa so ti sledovi in ostanki nasipov tudi del sistema poznoantičnega limesa med Italijo in Ilirikom, bodo lahko pokazale šele raziskave.

Opombe

1. A. Dimitz, *Geschichte Krains I*, Laibach 1874, str. 67. — 2. S. Rutar, *Zgodovina Tolminskega*, Gorica 1882, str. 13. — 3. F. Pokorn, Loka, krajepisno — zgodovinske črtice, *Dom in svet* 7, 1894, str. 213. — 4. A. Premerstein, S. Rutar, *Römische Strassen und Befestigungen in Krain*, Wien 1899, str. 14. — 5. J. Ciperle, *Kranjska dežela*, Ljubljana 1899, str. 53. — 6. A. Puschi, *Limes italicus orientalis o i valli romani delle Giulie*. Relazione preliminare. *Atti e Memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 17, 1901, str. 392. — 7. A. Puschi, *I valli romani delle*

Alpi Giulie, *Archeografo triestino*, n. s. 24 (suppl.) 1902, str. str. 148. — 8. *Krajevni leksikon Dravske banovine*, Ljubljana 1937, str. 575. — 9. P. Blaznik, Kolonizacija Poljsanske doline, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 19, 1938 str. 3. — 10. B. Saria, Doneski k rimski vojaški zgodovini naših krajev v rimski dobi, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 20, 1939, str. 143. — 11. P. Blaznik, Gradovi na loškem ozemlju, *Kronika* 1, 1953, str. 99. — 12. A. Degrassi, *Il confine Nord-Orientale dell'Italia romana*, Bernae 1954, str. 136. — 13. J. Šašel, Severovzhodne italske zapore v antiki, *Kronika* 4, 1956, str. 90. — 14. J. Jeram, Na meji Primorske, *Planiški vestnik* 71/8, 1971, str. 364. — 15. J. Šašel, Nova Oselica, *Claustra Alpium Iuliarum* (Arheološki katalogi in monografije 5), Ljubljana 1971, str. 82. — A. Valič, Nova Oselica, *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana 1975, str. 173. — 16. P. Blaznik, Zahodna meja loškega gospostva po urbarju iz 1630 in po skici iz 1771, *Loški razgledi* 16, 1969, str. 108. — 17. R. Brank, Se nekaj o »vratih« na zahodni meji loškega gospostva, *Loški razgledi* 17, 1970, str. 277.

Zusammenfassung

SPUREN VON WÄLLEN EINER SPÄTANTIKEN GRENZSPERRLINIE BEI NOVA OSELICA

Unter den Autoren, die schon von 1874 ab eine spätantike Grenzlinie bei Nova Oselica erwähnen, ist A. Puschi^{6,7} der sachlichste. Während die Mehrzahl der Autoren nur die Linie und ihre Schanzen erwähnt, spricht A. Puschi von einem Wall, dessen Reste bei Nova Oselica nahezu drei Kilometer weit zu erkennen seien. Die Lokalität der Schanzen war bis dahin bekannt, die Wälle oder deren Reste, über welche A. Puschi berichtet, dagegen gar nicht. Erst mit der Veröffentlichung einer Skizze der Westgrenze der Herrschaft Škofja Loka aus dem Jahre 1771 aufgrund von Archivalien durch P. Blaznik⁶ und mit dem richtig erfaßten Sinn der Texte A. Dimitz und A. Puschis, die vom Übergang »auf den Anhöhen bei Nova Oselica« sprechen, war es möglich, die Spuren dieser Wälle aufzufinden. Sie verlaufen nämlich längs der Kämme und über die Sättel der Wasserscheide zwischen den Anhöhen Škofje, Bevkov vrh und Mrzlj vrh, jedoch nicht in unmittelbarer Nähe der Ortschaft oder der Schanzen. Diese Linie sperrt alle in diesem niedrigstgelegenen Bergland am Ende des Poljanetales möglichen Übergänge.

Zweck dieser Aufzeichnung ist vor allem die Feststellung der Lokalität der von A. Puschi erwähnten Wallreste. Ob es sich jedoch bei diesen Spuren auch um Reste des spätantiken Limes zwischen Italien und Illyricum handelt, könnten erst nähere Untersuchungen bezeigen.